

пережив дружину майже на 20 років (помер 13 березня 1984 р. в Буффало), проживаючи у власному помешканні за адресою: 328 Mills St., Buffalo, NY. 14211.

Всі свої сили він віддав вірному служінню рідному народу, присвятивши останні роки життя музичній громадсько-просвітницькій роботі. Навіть будучи вже у поважному віці, невтомний трудівник-митець продовжував плідно працювати. Вже на американській землі О.Залеський відновив своє музичне видавництво і видав декілька власних творів для хорів і соло: "Похорон жовніра", "Посланіє" (сл. Т.Шевченка), "Чигирин", "Листопад" (сл. Р.Купчинського), "Полудне" (сл. І.Франка), "Досвітні огні" (сл. Л.Українки) тощо. Також у журналі для дітей "Веселка" свого часу було надруковано багато пісень для дітей: "Учітєся", "Соняшник", "3 вечірніх мелодій", "Ой, хмариться", "Тече вода", "Червона катина", "Привіт мамі", "Рідна Матуся" та ін.

Вийшли друком теоретичні праці Осипа Заєського: написаний дуже популярно "Короткий начерк історії української музики" /Філадельфія: Америка, 1951/; підручник з теорії музики "Загальні основи музичного знання" /Нью-Йорк: Говерла, 1958/; "Життя й творчість Миколи Лисенка" /Вінніпег: Новий шлях, 1959/; вправи і пісні для вивчення музичної грамоти "Музичний диктант" /Буффато, 1961/; "Українська гімназія в Ярославі" Чікаго, 1966/; "Мала українська музична енциклопедія" /Мюнхен, 1971/ та ін.

Проте багато музичних композицій О.Залеського лежать у рукописах в сімейному архіві, зокрема обробки пісень УСС-ів, хорові твори для чоловічого, мішаного чи жіночого або дитячого хорів тощо.

Підсумовуючи викладене вище, слід підкреслити вагомий внесок Осипа Залеського у розвиток музичної культури Галичини першої половини ХХ ст. На жаль, більш детальне вивчення його спадщини ускладнюється через відсутність в Україні необхідних джерелознавчих розвідок. Можливо тепер, коли обставини змінилися, вдасться розшукати матеріали, за допомогою яких можна буде більш ґрунтовно вивчити діяльність Осипа Залеського, який всі свої сили віддав для потреб музичної освіченості й духовного піднесення рідного українського народу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ukrainians in North America. A Biographical Directory. - Champaign, Illinois, 1975. - С.374-375; 2. Енциклопедія українознавства /ред. В.Кубійович. - Львів, 1993. - Т.2. - С.730; 3. Полек В. Біографічний словник Прикарпаття. - Івано-Франківськ: - Додаток до "Нового часу", 1993-1995. Зошит II - С.169; 4. Костюк О. Осип Залеський - музиколог, композитор, педагог. //Альманах Станіславівської землі.- Т.1 - Нью-Йорк - Париж - Торонто, 1975 - С.571-573; 5. Медведик П. Діячі української музичної культури /Матеріали до бібліографічного словника // Записки НТШ. Том ССXXXII. Праці музикознавчої комісії. - Львів, 1996. - С. 486-487; 6. Рудницький А. Українська музика. Історико-критичний огляд,- Мюнхен, 1963. - С.141; 7. Залеський О. З мого життя // Альманах Станіславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини. - Т.11 - Нью-Йорк Париж - Торонто, 1985. - С.122-134; 8. Медведик П. Вказана праця. - С. 487; 9. Залеський О. Вказана праця - С. 127; 10. Черепанин М. Музична культура Галичини.-К_1997.- С.319; 11. Діло. - 1927. - ч. 286; 12. Черепанин М. Вказана праця. - С. 120; 13. Дуда М. Ярослав у роках 1927 -1941 і його музичне життя // Ярославщина і Засяння: Збірник.- Нью-Йорк-Париж-Торонто, 1986. -С. 136-142; 14. Залеський О. Вказана праця - С. 134; 15. Залеський О. Короткий нарис історії української музики. - Філадельфія: Америка, 1951.- С.20.

Ю.А. Титаренко

ТРАГІЧНА ДОЛЯ ВЧЕНОГО-ІСТОРИКА В. ЗАЇКИНА

Одним із пріоритетних напрямків дослідження новітньої історіографії є вивчення творчого доробку українських істориків, життя і творчість яких замовчувалася або спотворювалася. Наукове студювання біографій та спадщини вчених, що самовідач: — натхненно працювали на ниві науки, об'єктивна оцінка їхнього наукового дорч: звільнення його від ідеологічних нашарувань радянської доби - справа необхідні актуальна.

В'ячеслав Михайлович Заїки належить до блискучої плеяди української інтелігенції 20-30-х років ХХ ст., серед якої - імена І. Крип'якевича (1886-1965), В. Липинського (1882-1931), І. Кревецького (1883-1940), О. Назарука (1883-1940) та ін. Цьому поколінню українських учених, громадських діячів випала нелегка доля. Багато з них загинуло під час панування комуністичного режиму, дехто з метою виживання перейшов на позиції конформізму, але також не досяг успіху, частина ж була змушена продовжувати боротьбу за українську ідею в еміграції.

Актуальність студії зумовлена відсутністю спеціального комплексного дослідження життя і діяльності В. Заїкина, потребою створення повної та об'єктивної наукової біографії вченого, необхідністю виваженої оцінки його впливу на становлення української історіографії 20-30-х рр. ХХ ст., спробою ліквідувати упереджені підходи та фальсифікації щодо особи В. Заїкина, віднайдення та залучення до наукового обігу невідомого досі комплексу джерел, зокрема з колишніх спецховищ архівів, бібліотек України та тих, що зберігаються за її межами.

Окремим аспектам наукової спадщини історика присвячені розвідки сучасних дослідників В. Масненка, І.Гватя, Л. Тиміш, С.Білої, М.Федунь та ін.

Однак комплексного дослідження наукової та громадсько-політичної діяльності В.Заїкина не провадилася, не простежувалася еволюція історичних поглядів науковця на окремі віхи української історії. Значна частина наукової спадщини професора Заїкина не була опублікована.

Об'єктивний аналіз творчого доробку вченого, його наукових поглядів полягає не лише в потребі суспільної реабілітації, поверненні імені науковця із майже повного забуття, скільки в необхідності осмислити в сучасних умовах його творчі напрацювання, оцінити з поглядом сьогодення результати багаторічної практичної роботи, ефективно використати його епістолярій та науковий доробок, які досі в багатьох аспектах не втратили свого значення.

В'ячеслав Михайлович Заїкин народився в 1896 р. в м. Вовчанську на Харківщині: Мати - Олександра Михайлівна Заїкина-Колосовська - походила зі старого шляхетського роду Колосовських з Волині, що переселилися в ХVІІ столітті на Слобідську Україну, і була донькою православного священика, енергійного громадського й культурного діяча й публіциста о. Михайла Колосовського¹.

Батько - Михайло Платонович - обіймав посаду секретаря канцелярії Вовчанського з'їзду мирових суддів. Після смерті батька в 1902 р. В'ячеслав з матір'ю переїхав до Харкова, де спочатку навчався в 3-й Харківській гімназії, а в 1914 р. став студентом юридичного та історико-філологічного факультету Харківського університету. Ще за студентські наукові праці "Невільництво в Московській державі в 16-17 ст.", "Капітуляції в Туреччині", "Боспор і Дарданели" (1918 р.) був нагороджений золотою медаллю, двома преміями ім. Каченовського та двома почесними відзнаками. Після закінчення університету з дипломом І ступеню був залишений як стипендіат для підготовки наукової дисертації.

У кінці 1919 р., побоюючись політичних переслідувань з боку радянської влади (оскільки дядько - Сергій Михайлович Колосовський був прибічником Денікіна), Заїкин виїхав на Кубань, де В'ячеслав Михайлович працював асистентом в Кубанському державному університеті.

У 1920 р. по представленню дисертації *pro venia legendi* (про Переяславську угоду) та прочитанню пробних лекцій був обраний на посаду викладача Донського педагогічного інституту кафедри російської історії.

Саме в цей час В'ячеслав Михайлович плідно працює над науковою дисертацією "Сучасна криза історичної науки", по захисту якої в 1921 р. був обраний професором Кубанського державного університету та Донського педагогічного інституту.

В 1922 р. вченого запрошують обійняти посаду професора кафедри історії української культури Харківського інституту народної освіти, але через все ті ж політичні причини відмовляється від запрошення і виїжджає з України до Польщі.

Завдяки родичу - професору Одарченку Л.Ф., що жив на той час у Варшаві, В.І* Заїкин отримав уроки російської та єврейської історії та виклади російської мови й історії Варшавській російській гімназії Голубовського. Ось як згадує історик про своє перебування в Польщі: "...Моє життя на еміграції - за останні п'ять років було, здається, більш, ніж тихе спокійне. Ніяких широких діл, ніяких значніших кроків... Сіре буденне існування, Яї переривалося тільки зрідка участю в різних українських урочистостях "Шевченківські вечорах", "Святах проголошення незалежності України") 3-4 рази на рік, коли меї викликали "провідники української еміграції", щоб я виголосив промову... Останній р (1927) мало відрізнявся від попередніх по способу життя! Поза працю в Університеті Східнім Інституті, в мене лишалося дуже мало часу, години відпочинку проводив я звичайі або з мамунею моїми або з панною, яка стала була потім моєю "нареченою"... Про політіі ніколи було й думати... Єдиний "політичний крок" з мого боку се був проект, чи власти: неясна гадка про те, щоб у наступнім році з нагоди 10-х роковин відновлення Гетьмансті видати історичний збірник; про це я написав до пп. Кревецького і Липинського... І більше нічого навіть близького до політики - протягом цілого року, від початку моїх лекцій Правосл. Богословськім Відділі..."².

Але не можна назвати цей період в житті вченого "тихим" у науковому плані. Са: тоді В.Заїкин викладає історію державного ладу в Україні на Вищих курсах українознавств при Варшавському університеті, в 1926 р. його обирають приват-доцентом з істо: слов'янських церков на Богословському факультеті цього ж університету.

З 1926 р. він заступник професора кафедри історії слов'янських церков православн богословського відділу Варшавського університету. Під час викладання в університ(друкує в журналі "Ельгііс" свої наукові розвідки "Chrztsianstwo w Europie Wschodniej czasow Apostolskich do Ksiecia Igora Starego. -1926.", "Chrztsianstwo w Europie Wschodniej polowie X. w. . . .", "Nainowsze prace ukrainiskie z historii Kosciola (1920-1927)"³.

Саме на цей час припадає його співробітництво з Науковим Товариством : Т.Шевченка, дійсним членом якого він був. На сторінках "Записок НТШ" друкуються йс дослідження з історико-правничого аналізу становища Донщини та російсько-донськ відносин у XVI - XX ст., в 1926 р. опублікована його рецензія на працю Д. Бага. "Українська історіографія". В ній вчений відзначив відрадний факт появи першої українській історичній науці "спроби систематичного викладу" української історіографії, і може бути порівняна з капітальними працями В.С. Іконнікова та К.М. Бестужева-Рюмії позитивно оцінивши її основний зміст, вказав на застарілість багатьох історіософські теоретичних постулатів книги Д.І. Багатія, сформульованих у перших двох розділ, відсутність посилань на новітні видання, окремі суперечності та недоладності в тексті⁴.

Протягом 1927-1930 рр. В'ячеслав Заїкин активно співпрацює з періодични науковими виданнями польської еміграції та західноукраїнськими журналами. Він постійним співробітником газети "Нова Зоря" у Львові, з 1931-1933 рр. - співробітник журнапу „Дзвони" у Львові. З 1936 р. - член редакції щомісячника "Воскресение" і технічн редактор журналу "Очаг". Його публіцистика не поступається за обсягом суто науково доробку (праці вченого друкувалися в багатьох періодичних виданнях: "Наш сві "Богословія", "На чужой стороне", "Духовна бесіда", "Стара Україна", "Записки НТШ "Записки Чину Св. Василя Великого" (Львів - Жовква). Вони здебільшого присвяч викладу історичних концепцій автора й питанням церковної історії, історіографії церковного права \

У наукових дослідженнях В'ячеслава Заїкина можна виділити такі осно зацікавлення; історія української державності; українська церковна історіографія: церкoi право з особливою увагою до положення православної церкви в Україні та польсь державі; історія "областнічества" ("Сибірська нація, її основи і історія", "Спроба історичі правничого аналізу становища Донщини та російсько-донських відносин у XVI-XX ст.")⁶.

Вчений-історик цікавився і окреми гіперсоналіями з числа духовенс ("Преподобний Стефан, єпископ Володимирський і Галицький", розвідки про св. Тс

Аквінського, бібліографія праць Ів.Огієнка ⁷⁾. Професор зробив список наукових праць ученого Ів.Огієнка за перші двадцять років діяльності (1905-1925 рр.), започаткувавши таким чином укладання бібліографії Ів. Огієнка на наукових засадах.

В'ячеслав Заїкин опублікував ряд цінних праць в галузі історії українського церковного права. Значну увагу вчений приділив історії католицької ідеї в Східній Україні, християнству в Європі за часів Ігоря та Ярополка, ідеї "соборності" в Київській митрополії в XVI-XVII ст., простежив участь світського чинника в управлінні церквою. Історія Соборів, на думку ученого, вказує, що вони мали більший вплив у Москві, ніж на Україні (практичний вплив московських соборів був більший за українські, так як постанови перших втілювалися у життя, постанови ж других залишалися "благими намереннями" (пр. Собор 1415 р.), виявляли свою безсилість проти церковних проблем (Собор 1596 р.), або були прямо деструктивними (пр. Собори Київські 1628-1629 рр.), так як вносили елемент "общественного" папізму в православну церкву⁸⁾.

Вчений в своїй праці доводить, що Петро Могила остаточно покінчив з "розкладковими засадами соборності і в той спосіб доконав відродження Київської Церкви" За час його перебування на митрополичій кафедрі Петро Могила зумів подолати багато недоліків в управлінні церквою і намагався не допустити участі світського елемента у церковні, канонічні справи. Зокрема він постійно підкреслював велику користь діяльності братств, оскільки вона сприяла підтримці церковної ієрархії, була спрямована на захист церковних інтересів, розвиток освіти, будівництво храмів. Але в той же час наголошував на відміні автономії братств в справах, що підлягають архіпастирському віданню (зокрема, у відношенні духовенства братських церков і монастирів). Лише з одним, Львівським братством, у митрополита були напружені стосунки, інші братства - Київське, Віленське і Луцьке були майже повністю підпорядковані П. Могилі.

По відношенню до господарських патронатів П.Могила відстоював право, щоб монастирі і церкви, закріплені за православними, надавалися королем священикам, рекомендованим самим митрополитом чи православними зібраннями (що по суті було рівнозначно відмові короля від латронатських прав). Митрополит сприяв обмеженню владн патронів-землевласників над церквами та монастирями, що залежали від них (так йому вдалося повністю звільнити від приватновласницького патронату Загаєцький монастир. Низкіничську обитель та ряд інших) ⁹⁾. Таким чином, П.Могила, на думку вченого В.Заїкина за час перебування на митрополичій кафедрі, обмежив участь світських осіб в управлінні церковними справами, давши їм лише право дорадчого голосу при церковних Соборах, рішення ж мали приймати виключно священики єпископського сану.

Працював вчений над дослідженням взаємин української церкви з Римом та Візантією > II половині XI століття, присвятивши цій темі п'ять нарисів. Займався складанням загального огляду історії церкви на Україні та інших слов'янських територіях, розробляючи ці питання з релігійно-історіософічного погляду. Зокрема, виділяв у Православній церкві того часу два табори : російський, який запишався вірним духові, традиціям і канонам Православне: церкви, і український антиканонічний, з виразним ухиленням в бік модернізму, з виставленням національно-політичних тенденцій над усе, з трактуванням церковних справ як засобів для досягнення національно-політичних завдань, протиставляючи їм створенні канонічного українського православного руху, де церква є найвищою вартістю, безперечне важливішою навіть у порівнянні зі справою національною¹⁰⁾.

Значне місце у науковій спадщині історика займають рецензії. Всі вони написані досить ґрунтовно, містять чимато корисних зауважень, фактографічних поправок, архівних та бібліографічних вказівок, ретельний перелік похибок. Характерною рисою рецензії Заїкина було те, що кожну книгу він оцінював не лише з погляду суто наукового, але і з точки зору суспільного значення праці, її національного духу та необхідності в дант⁷⁾ момент. Характерним в даному плані є його оцінки робіт Сватикова С.Г. "Россия п Сибирь...", Рец. на кн.: Копистянского А. "Історія Руси. 4.2. Московська і литовсько-польська доба (Велика і Мала Русь до часів Б. Хмельницького)..." та ін."

Повернувшись з Варшави до Львова, протягом 1934-1937 рр. В. Заїкин викладав історію Галичини в Народному Домі міста Львова; працював науковим співробітником Інституту соціальної та економічної історії Львівського університету, професором Львівсько-політехнічного інституту. У 1940 р. викладав російську мову в 15-й середній львівській школі. В березні 1940 р. заарештований органами НКВС і обвинувачений у боротьбі проти радянської влади, співробітництві з польськими еміграційними ("антирадянськими" науковими виданнями. В липні 1941 р. розстріляний у Чернігові за вироком воєнного трибуналу.

Постать В. Заїкина, що залишив помітний слід практично в усіх сферах науков просвітительського і культурного життя свого часу, й досі недостатньо вивчена, в його біографії чимало білих плям, громадська й наукова діяльність сповнена суперечливих свідчень сучасників. Тому дослідження праць В. Заїкина може скласти основу для повнішого залучення наукової спадщини вченого для розробки окремих періодів української історії, а розгляд його наукової та громадської діяльності доповнить ті питання, які порушуватися в українській історіографії 20-30-х рр. ХХ ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Заїкин В. Исторично-правнична наука української еміграції, та головні ідеологічні напрямки в ній. - Львів 1937.- С.3.; ЦДІАЛ України.- Ф.376,- Оп.1,- Спр.66,- Арк.П; 3. Chrzstianstwo w Europie Wschodniej vv polov X. w. - //Ельпіс.- 1926-28,- 1-й., Naino\vsze prace ukrainiskie z historii Kosciola (1920-1927) // EAniq.- Warszaw 1927,- №111; 4. Багалій. Д.І. Вибрані праці. Т.2: Джерелознавство та історіографія історії України,- 2001.- С.1
5. Тиміш Л. Историко-церковні дослідження міжвоєнного Львова у журналі „Записки Чину св. Василія Великого" //Наукові записки „Проблеми гуманітарних наук",- Вип. 8,- Дрогобич, 2001.- С. 17; 6. Заїкин Спроба історично-правничного аналізу становили Донщини та російсько-донських відносин у XVI -XX ст. Записки НТШ. - Львів, 1926. - Т.CXLIV-CXLV.- С.238-257.; 7. Тимошик М. „Лишуть навіки з чужиною.. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження.-К., 2000.-546 с.; 8. Ішак А. Рец. на кн.: Заїки Вячеслав. Участіє світського елемента в церковному управленіі, виборное начало и „соборность" в киевск митрополіі в XVI - XVII векахь.- Варшава, 1930 //Дзвони. -1931,- Ч.8.- С.572-576.; 9. Заїкин Вячеслав. Участіє світського елемента в церковному управленіі, виборное начало и „соборность" в киевск митрополіі в XVI-XVII векахь.- Варшава, 1930.- С.157, 159.; 10. ЦДІАЛ.- Ф.357.- Оп.1.- сгір.21; П. Заїкин Рец. на кн.: Сватиков С.Г. Россия и Сибирь. К истории сибирского областничества.- Прага, 1930. // Дзвон 1931.- №1,- С.61.

Г. В. Саранчи

ДОКІЯ ГУМЕННА: ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

Із здобуттям Україною незалежності відбулася зміна ціннісних орієнтацій стосові української національної спадщини. Повертаються із забуття незаслужено забуті імені українських вчених, митців, письменників, які в умовах радянської тоталітарної систем намагалися творити справжню українську науку, літературу, непідпорядковану ідеології цензури.

Після завершення Другої світової війни велика кількість українських інтелігентів, які зазнавали утисків з боку радянської влади, отримали змогу покинути СРСР і обрати нелегкі шляхи життя на еміграції. В кінці 40-х років ХХ століття за межами своєї батьківщини опинилося чимало українських письменників та поетів, які мали нелегкий досвід роботи галузі літератури. За цих обставин у Сполучених Штатах Америки опинилися такі відомі українські письменники як В. Барка, Г. Черінь, О. Ізерський, О. Тарнавський, І. Керницькі та ряд інших. Ця група українських літераторів разом із молодим поколінням українських митців створили у 1954 році спілку українських письменників в еміграції "Слово"¹.

Активним діячем у літературній спілці "Слово" була і Докія Гуменна. В СРСР і українська письменниця, незважаючи на заборону, намагалася писати твори, які об'єктивно висвітлювали життя громадян країни Рад у міжвоєнний період. За двадцять п'ять років літературної діяльності в СРСР Д. Гуменна зажила скандальної слави "куркульськ письменниці" і заборони друкуватися в усіх радянських виданнях. Опинившись на еміграції